

Makale Türü	Eylül 2024	Cilt	Sayı
Derleme Makale	Başvuru Tarihi: 09.06.2024 Kabul Tarihi: 07.08.2024	4	2

SOKAĞA ULAŞMANIN METODOLOJİSİ: SOSYAL HİZMET TEORİSİNDEN SOKAK ÇALIŞMASI*

Hakan KARAMAN**

Öz

Bu makale, sosyal hizmet bilim ve mesleğinde az bilinen ve marjinal bir alanı olarak sokak çalışmalarının önem ve gerekliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sokak çalışmaları, sokakta yaşayan veya sokakla yüksek ilişkili olarak hayatını sürdüren bireylerle doğrudan ve yerinde etkileşim kurarak, onların fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlayan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Makale, sokak çalışmalarının metodolojik temellerine ve uygulama prensiplerine odaklanmaktadır. Geleneksel hizmet modellerinden farklı olarak sokak çalışmasının kurum dışı uygulama olarak yerinde, esnek ve diyalogik bir yaklaşım ve ilişki biçimiyle yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun yanında sokak çalışmalarının tarihsel gelişimini ve sosyal hizmet mesleği içindeki yerini ele almaktadır. Sosyal hizmetin ilk yıllarında yaygın olarak uygulanan sokak temelli çalışmalar, günümüzde de sosyal hizmetin temel ilkelerini sahaya yansıtan önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Ancak, sosyal hizmet literatürü ve müfredatında sokak çalışmalarına yeterince yer verilmediği ve uygulamaların büyük ölçüde kurum temelli yürütüldüğü belirtilmektedir. Dolayısıyla sokak çalışmaları kurum temelli sosyal hizmet yaklaşımına yönelik tamamlayıcı bir alternatif sunmaktadır. Bu alternatifin keşfedilmesi ve pratik olarak sosyal hizmet sistemine entegre edilmesi, kurumsal hizmet modellerine eriş(e)meyen dezavantajlı bireylerin güçlendirilmesi ve toplumsal refahın genişlemesi açısından önemlidir. Bu kazanımı sağlamak adına ülkemizdeki sosyal hizmet eğitimi ve literatüründe sokak çalışması modelinin daha kapsamlı biçimde yer edinmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sokak, Sokak Çalışması, Sosyal Hizmet

THE METHODOLOGY OF REACHING TO THE STREET: THE STREET WORK FROM SOCIAL WORK THEORY

Abstract

This article aims to highlight the importance and necessity of street work as a lesser-known and marginal area in the science and profession of social work. Street work is a social work practice that aims to respond to the physical, social, economic, and psychological needs of individuals living on the street or maintaining a high relationship with the street by directly interacting with them on-site. The article focuses on the methodological fundamentals and working principles of street work. Unlike traditional service models, it emphasizes that street work should be carried out on-site as an institutional practice with a flexible and dialogic approach and form of relationship. Additionally, it addresses the historical development of street work and its place within the social work profession. Street-based work, which was widely practiced in the early years of social work, is today accepted as an important area that reflects the basic principles of social work in the field. However, it is noted that street work is not sufficiently covered in the social work literature and curriculum, and practices are largely institution-based. Therefore, street work offers a complementary alternative to the institution-based social work approach. Discovering and practically integrating this alternative into the social work system is important for empowering disadvantaged individuals who cannot access institutional service models and expanding social welfare. To achieve this gain, it is important to include the street work model more comprehensively in the social work education and literature in our country.

Anahtar Kelimeler: Street, Street Work, Social Work

* Bu çalışma yazarın doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, karamanhakann@gmail.com, 0000-0002-5729-6012

GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda etkinlik gösterdiği ve toplumsal yaşam içinde konumlanarak diğer insanlara açıldığı mekanlar, kamusal mekân olarak tanımlanmaktadır (Madanipour, 1998). Sokaklar ise, kent yaşamının temel alanlarından birisi olarak kamusal mekanların en yaygın ve erişilebilir formlarından birini temsil etmektedir. (Erdönmez ve Akı, 2005) Bu açıdan sokaklar, herkesin erişimine ve kullanımına açık, paylaşımlı ve ortak alanlardır. Sokakların bu niteliği araç ve yaya trafiğine ev sahipliği yapmanın ötesinde, toplumsal akış içerisinde insanlar arasındaki psikolojik, ekonomik ve sosyal etkileşimleri de barındırmaktadır. Dolayısıyla toplumsal bir mekan olarak sokak, temelde insanların “sosyal ilişki” kurduğu ortak bir alanı ifade etmektedir. (Tonkiss, 2005).

Kamusal bir mekan olarak sokakta insanlar arasında gelişen ilişkiler bağlamsal olarak farklılık arz etse de nitelik itibarıyla temelde *pasif*, *geçici* ve *sürekli* ilişkiler olarak gelişmektedir (Mehta, 2013). *Pasif ilişki*, birbirini tanımayan insanların aralarında gelişen ve herhangi bir sözlü iletişime dayanmayan ilişkilerdir. Bu ilişkiler, bireyler birbirlerini tanımasalar da toplumsal yaşamda birbirlerinin varlığını kabul ettiğini sembolize etmektedir. *Geçici ilişki*, birbirine yabancı ya da kısmen aşına olan bireyler arasında, tesadüfe dayalı ve kısa süreli oluşan ilişkilerdir. Bu ilişkiler de aynı ortam ve bağlamda belirli süre için bir arada bulunan bireyler arasında bağlılık ve etkileşim gelişmesine zemin hazırlamaktadır. *Sürekli ilişki* ise birbirlerini tanıyan bireyler arasında samimiyete dayalı ve sık tekrarlanan ilişkilerdir. Bu ilişkiler, bireyler arasındaki sosyal destek ağlarının kurulmasına, topluluk duygusunun pekişmesine ve kamusal bir aidiyet gelişmesine katkı sunmaktadır (Gehl, 1987; Lofland, 1998; Mehta, 2013). Bu sosyal etkileşim çeşitliliği, sokakların çok yönlü işlevini ortaya koymaktadır. Sokaklar, bir yandan günlük yaşamın akışı içinde bireylerin birbirleriyle pasif, geçici ve sürekli ilişkiler kurduğu ortak alanlar sunarken, diğer yandan toplumsal ve ekonomik dinamiklerin merkezinde yer almaktadır. Bu ikili rol, sokakların toplumsal uyum ve sosyal etkileşim kadar, bireysel yaşam mücadelelerinin de sahnesi haline gelmesine neden olmaktadır.

Sokak alanı, parçalanmış ailelerden gelen, aile, okul ve iş gibi birincil sosyalleşme alanlarından ve diğer sosyal içerme alanlarından uzak kalan veya tamamen dışlanan bireyler için ikame bir yaşam alanı olarak kullanılabilir. Bu yönüyle her bireyin kendi yaşam gerçekliğine göre uyumlanabileceği, kamuya açık bir alandır (Tonkiss, 2005). Diğer yandan ise toplumsal hareketliliğin ve ekonomik ilişkilerin merkezi olarak işlev görmektedir. Bu noktada sokak üzerinde yaşamak veya hayatta kalmak için sokağa yerleşen bireyler ile ekonomik ve güvenlik etkinliklerini maksimize etmeye çalışan bireyler arasında bir çatışma alanı oluşmaktadır. Bu durum, taraflar arasında sokağın sahiplenilmesi adına farklı mücadele ve gerilimlere neden olmaktadır. Bu noktada özel mülkiyet hakları ile sokağı özelleştiren ve sokağın kamusallığını sınırlandıran liberal bir yaklaşım ile sokakta var olmaya çalışan, marjinal ve dezavantajlı olarak sınıflandırılan gruplar arasında bir gerilim söz konusu olmaktadır. Bu durum, insan ve ürün hareketliliğinin yoğun olduğu bölgelerde, sokakta kalanlar ile bölge düzeni arasında bir çatışma oluşturur. Sokakta kalan bireyler, mevcut düzeni kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalıştıkça bölgedeki insanlar tarafından bir ihlal unsuru olarak kabul edilmekte;

damgalanma ve dışlanma ile karşılaşmaktadırlar. Bu durum, kent yaşamı içerisinde sokağın kamusal kullanımı bakımından karşılaşılan ve sür-git ilerleyen bir çelişki olarak ifade edilmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokağın bu dinamik yapısı, farklı sosyal ve ekonomik statüye sahip bireyler için de erişilebilir bir ortam sunmaktadır. Özellikle dezavantajlı grupların günlük yaşam koşullarında karşılaştıkları ihtiyaçların karşılanması yönünden potansiyel kaynakları içermektedir (Gibson, 2011). Bu bağlamda sokaklar evsizler, bağımlılar, göçmenler, dilenciler, fuhuş yapan bireyler vb. gibi gruplar için temel yaşam alanlarına dönüşmektedir. Bu gruptaki bireylerin yaşam hikayeleri öznel olarak oldukça çeşitli dinamikler içerirse de sokak yaşamındaki temel düzey risk ve ihtiyaçları benzeşmektedir (Dynamo International, 2008). Böylesine çeşitli gruplara ev sahipliği yapan bir alan olarak sokak, toplumun diğer kesimleri için çoğu kez risk ve tehlike içeren bir alan olarak kabul edilmektedir. Ancak sokaktaki gruplar açısından yaşam düzeninin kuruluşu ve sosyalleşildiği bir alan olarak deneyimlenmektedir. Bu yönüyle sokak ortamı, bireylerin yaşam becerilerini geliştiren bir tecrübeyi de barındırmaktadır. Sokağın yalnızca risk ve tehlike unsuru olarak değil geliştirici bir alan olarak da görülmesi, sokağa yönelik çalışmalarda bireylerin sokak yaşamından hemen kurtarılmasını ön gören ıslah edici yaklaşımın ötesinde bir anlayışı beraberinde getirmektedir. Bu noktada sokak, “kurtarılmak zorunda olunan bir alan” olmaktan ziyade bireylerin güçlendirilmesinde kullanılabilecek bir enstrüman olarak da değerlendirilebilmektedir. (Kloppenburger ve Hendriks, 2013).

1. Bir Çalışma Metodolojisi Olarak Sokak Çalışması

Sokak çalışması uygulaması özü itibarıyla yargılayıcı olmayan ve sokakta bireye eşlik eden bir tutumu içermektedir. Geleneksel hizmet modelleri temelde hizmetin ulaştırıldığı bireylerin değişimini önceleyen ve hedefleyen bir yaklaşımla uygulanmaktadır. Sokak çalışması yaklaşımı ise değişimi teşvik etmesine rağmen bunu bir gereklilik veya uygulama başarısı olarak görmemektedir. Dolayısıyla geleneksel yaklaşımlardaki gibi önceden planlanan bir hedefe erişmek, sokak çalışması yaklaşımında bulunmamaktadır. Bunun yerine temelde diyalojik bir yaklaşımla sürdürülen ve hizmet sunucusunun hizmet alıcısına eşlik ettiği, çözümlerin ve hedeflerin sahada birlikte belirlendiği uygulama metodolojisi benimsenmektedir (Storo, 2013).

Bu yaklaşım, sokak çalışmasının sadece bir müdahale yöntemi değil, aynı zamanda toplumsal bir dayanışma ve katılım aracı olarak işlev görmesini sağlamaktadır. Sokakta yaşayan bireylerle kurulan bu eşlik temelli ilişki, onların günlük yaşamlarının bir parçası olmayı ve ihtiyaçlarına yerinde yanıt vermeyi mümkün kılar. Bu, hizmet sunucularının sokaktaki bireylerin güvenini kazanarak, onları topluma daha etkin bir şekilde dahil etmelerine olanak tanır. Böylece, sokak çalışması, bireylerin kendi yaşam alanlarında, onların koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak yürütülen esnek ve duyarlı bir yaklaşım sunmaktadır. Dolayısıyla sokak çalışması, en temelde hem bir kamu hizmeti hem de bir sivil toplum uygulaması olarak, sosyoekonomik dezavantajlar ve sosyal dışlanma nedeniyle toplumun kenarına itilmiş kişi ve gruplarla etkileşime geçmek adına kullanılan bir sosyal çalışma modelidir (Corr, 2002). Bu anlamda ilgili profesyonellerin potansiyel hizmet alıcıları sokakta, kendi yaşam alanlarında

aramasını ve çeşitli başlıklardaki hizmetlerin kurumlarda değil, kurum dışında sunulmasını içermektedir (Kobzar ve Postovoytov, 1999). Sokak çalışmalarında hedef kitle genellikle “görünür olmayan”, “kurumsal hizmetlere erişemeyen”, “geleneksel hizmet sunumunda boşlukta kalan” ve “ulaşılması zor” gruplar olarak tanımlanmaktadır (Rhodes ve ark., 1992). Bu gruplar içinde evsizler, madde bağımlıları, fuhuş sektöründeki kadın ve erkekler, ev terki yaşayan gençler gibi kendi yaşamlarını düzenlemekte zorlanan kesimler bulunmaktadır (Morse ve ark., 1996; Korf ve ark., 1999; Hill ve Laredo; 2019).

Sokak çalışması, hedef kitledeki birey ve gruplarla kendi yaşam alanlarında bir etkileşim kurma metodudur. Bu doğrultuda sokak çalışmalarındaki temel hedef, ihtiyaçların karşılanması değil, hedef kitle ile güven temelli bir ilişki kurulmasıdır (Mikkonen ve ark., 2007). Bu amaçla hedef kitle ile sürekli olacak bir coğrafi yakınlığı gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda “Extra muros¹” olarak kavramsallaşan ve sınırların ötesine geçmeyi, yani en temelde kurum dışına çıkmayı ifade eden bir çalışma yaklaşımını içermektedir. Bu yaklaşımda hizmetlerin sınırlarını kurumsal ve yasal çerçeveler değil sokaktaki bireylerin kendi yaşam tarzları, öncelikleri ve ihtiyaçları belirlemektedir. Buradaki temel motivasyon, sokakta dışlanma yaşayan ve kurumsal hizmetlere bir şekilde erişemeyen tüm birey ve gruplar için mümkün olduğunca ulaşılabilir olmaktır. Buna göre sokak çalışmacısı, hedef kitlenin hizmetlere erişmesini beklemek yerine ona gitmeyi; kurumsallaşan hizmetlere bireyi zorlamak yerine hizmetleri onun gerçekliğine indirgemeyi öncelemektedir. Bu noktada sokaktaki bireyin hizmete erişiminde daha esnek bir yapı söz konusudur. Hedef kitle ile ilişki kurmak bir talebe bağlı olarak gelişmemekte; çalışma süreci sokak çalışmacısının ilişkisini hedef kitleye “arz etmesiyle” başlamaktadır. Tüm bu süreçler aceleci ve müdahaleci olmayan, gönüllü katılım ve güvene dayalı bir “dahil etme” süreci olarak tanımlanmaktadır (Dynamo International, 2008; Hill ve Laredo, 2019).

Sokak çalışmaları, insanların sokakta yaşamasını engellemekten çok bununla ilişkili riskleri azaltmayı hedeflemekte; bu yönüyle bir amaç değil, araç olarak kabul edilmektedir (Kobzar ve Postovoytov, 1999). Bu doğrultuda hedef kitlenin ihtiyaç ve taleplerinden yola çıkarak uzun vadeli bir perspektifle yürütülmekte; temelde onların kapasitelerini güçlendirerek kendi hayatlarını yeniden düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Bu yardım ilişkisi ise “gönüllülük” esasına dayandığı sürece etkilidir. Sokak çalışmalarındaki yardım ilişkisinde sokaktaki bireylere semptom gösteren, damgalanmış veya istatistik unsuru bir birey olarak değil; özgün yaşam hikayeleri ve değerleri olan bir birey olarak bakılmaktadır (Dynamo International, 2008). Bu nedenle çalışmalardaki temel vurgu, bu bireylerle “ilgilenmek” üzerine şekillenmektedir. Bu ilgilenme sürecinin temel hedefi, sokaktaki bireylerle ilişki kurmak olduğundan süreç uzun dahi sürse bu temel yaklaşım korunmaktadır (Szeintuch, 2015).

Tarihsel olarak geniş bir arka plana sahip olan sokak çalışmaları, ülkelerin toplumsal ve kültürel dinamiklerine, kurumsal yapılarına ve öncelikli hedef kitlelerine göre çeşitlilik arz eden yaklaşımları içermektedir. Bu yaklaşımlar, bir bölgede sokak çalışmasının yürütülme

---

¹ Latince “Extra moenia” olarak ifade edilmektedir.

amacıyla ilişkili olarak kullanılırken, bölgedeki ihtiyaçların ve hizmetlerin “bulunduğu yerden başlama” ilkesine göre düzenlemesiyle oluşmaktadır. Buna göre Kalynchenko (2013) sokak çalışmalarında öne çıkan yaklaşımları dört ana başlık altında toplamıştır².

Mobil Sokak Çalışması: Sokak çalışması, sokak çalışmacılarının hizmet alıcılara doğrudan sokakta hizmet sunması olarak görülebilmektedir. Bu yaklaşımda hizmetler, geleneksel ofis ve kurum temelli modelin ötesine geçerek daha erişilebilir olmaktadır. Bu yaklaşıma göre sokak çalışmalarında hizmet alıcıların ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve zamanında müdahale etmek öne çıkmaktadır.

Evsizlere Yönelik Sokak Çalışması: Bu yaklaşımda sokak çalışmaları özellikle evsiz bireylerin bulunduğu semt ve bölgelere odaklanmaktadır. Buna göre evsiz bireylerin hem gerçek ikametlerinde hem de potansiyel olarak kalabilecekleri yerlerde gerekli fiziksel, psikolojik ve sosyal destek çalışmaları yürütülmektedir.

Eklektik Sokak Çalışması: Bu yaklaşıma göre sokak çalışmaları, sokak düzeyindeki çalışmalarda farklı alanlardaki profesyonellerin iletişim ve etkileşimini gerekli kılmaktadır. Farklı disiplin ve kurumlardan gelen profesyoneller, sokaktaki bireylere yönelik daha kapsamlı ve bütüncül bir çalışma modeli oluşturmaktadır.

Profesyoneller ve Hedef Kitle Arasında Etkileşim Kuran Sokak Çalışması: Sokak çalışmaları temelde hizmet sağlayıcılar ile potansiyel hizmet alıcıları arasında kurulacak etkili bir iletişim ve etkileşim yöntemi olarak da tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşımda hedef kitle ile güçlü bir etkileşim kurmak ve ihtiyaçlarını doğru belirlemek önemlidir. Bu yaklaşımla birlikte sokak çalışmalarında toplumun farklı kesimlerine ulaşan ve onların ihtiyaçlarına cevap üreten esnek bir çalışma modeli oluşmaktadır. Bu yönüyle sokak çalışmaları yalnızca belirli sorunlara ve hedef gruplarına değil, daha geniş bir kitleye ulaşarak güçlü bir toplumsal etki oluşturma potansiyeline sahiptir.

Sokak çalışmalarında hedef grup en temelde sokakta yardıma ihtiyaç duyan tüm gruplar olarak tanımlanmaktadır. (Rhodes, 1996). Bu gruplar evsizler (Gibson, 2011), madde kullanıcıları (Korf ve ark., 1999), gençler (Tiffany, 2007), aileler (Rots – de Vries ve ark., 2011), göçmenler (Deren ve ark. 2012), yaşlılar (Prior ve ark., 2012), fuhuş yapan bireyler (Mikkonen ve ark., 2007; Gibson, 2011), eski hükümlüler (Shaivitz, 2015), ruhsal sağlığı bozuk olanlar (Jones ve Scannel, 1997) ve afet mağdurları (West ve ark., 1993) olarak

---

² Kalynchenko (2013) çalışmasında bu yaklaşımları “sokak sosyal çalışması” olarak ifade etmiştir. Belirtmek gerekir ki sokak çalışmasına kavramında ilişkin standart, evrensel bir kullanım yoktur. Bunun yerine araştırmacılar kendi saha uygulamalarındaki dinamikleri ve hedef grubun özellikleri ve öncelikleri bağlamında kavramsallaştırmalar yapmaktadır. Ayrıca kültürel nitelikler ve dil özellikleri de kavramların farklılaşmasında bir etkidir. Bu anlamda literatürde alanı tanımlamak için *street work*, *street social work*, *social street work*, *outreach work*, *youth work*, *detached work*, *street based work*, *street pedagouge*, *field work*, *mobile work*, *peritectic work* gibi kavramsallaştırmalar söz konusudur. Bu kavramlar sokak çalışmasının türlerini ifade edebileceği gibi pratikteki çalışmaların yoğunluğuna göre sokak çalışmasının türlerini de göstermektedir. Evrensel düzeyde kavram kullanımındaki bu çeşitlilik, sokak çalışmasının bir metodolojisi olarak tanımlanmasını öne çıkartmaktadır.

sınıflandırılabilir. Sokak ortamında bu gruplara köprü altlarında, kent alanı içindeki kırsal bölgelerde, parklarda, metruk bina ve yapılarda, ucuz ve geçici otellerde, hastane acillerinde, sahillerde ve meydanlarda ulaşılmaktadır (Dynamo International, 2008; Gibson; 2011). Genel itibarıyla sokak yaşamında ilk bakış fark edilemeyen bu kişiler, genellikle sokakta görünür olmamayı ve gizlenmeyi tercih etmektedirler. O nedenle sokakta saklı kalınabilecek bölge ve noktalarda daha sık bulunmaktadırlar (Rhodes, 1996).

Sokak çalışmasında uygulamalar, sokaktaki hedef grubu bireylerin ihtiyaç ve gerçekliğine göre şekillenmektedir. Gerek sokaktaki birey ve grupların gerekse de ihtiyaçların çeşitliliğine bağlı olarak sokak çalışması pratikleri de çeşitlenmektedir. Ancak bir yaklaşım olarak sokak çalışmasının temel amaçları *Dünya Geneline Sokak Çalışmasının Metodolojisine İlişkin Uluslararası Kılavuz*'unda (Dynamo International, 2008) şu beş maddede özetlenmektedir:

- 1) Ulaşıl(a)mayana Ulaşmak:** Sokak çalışmasının temel hedefi, yardım ve destek gereksinimi duyan ancak çeşitli nedenlerle ulaşılması zor olan veya mevcut kurumlar ve organizasyonlar tarafından göz ardı edilen bireylerle çalışmaktır. Bu doğrultuda, geleneksel hizmetlerin dışında kalan, marjinal görülen ve/veya dışlanan kişi ve gruplarla mesleki ilişki kurmak hedeflenmektedir.
- 2) Motivasyon Sağlamak ve Eşlik Etmek:** Sokak çalışmasında hedef grupla iş birliği içinde çalışarak onların kendi yaşam sorumluluklarını almalarına yardımcı olmak hedeflenir. Bu aşamada istihdam, sağlık, eğitim, kişisel beceri ve ilgi alanlarına ilişkin aracılık ilişkileri kurulabilir. Aynı zamanda kişinin gerekli tıbbi ve psikolojik desteklere erişimi sağlanabilir. Bu süreçte değişim yönündeki kararları, bireylerin kendilerinin alması sağlanarak sürece aktif katılımları hedeflenmektedir.
- 3) Sosyal Eğitim:** Sokak çalışmasındaki temel amaçlardan birisi de sokaktaki bireyleri kendi bağlamlarında ulaşabilecekleri kaynaklar hakkında bilgilendirmek ve bu kaynaklara erişim için desteklemektir. Bu doğrultuda sokaktaki bireyler, mevcut destek mekanizmalarının neler olduğu, bu mekanizmalara nasıl erişileceği ve bu mekanizmaların etkin olarak nasıl kullanılacağı konusunda geliştirilmektedir. Sağlık, istihdam, güvenlik, sosyal yardım, hukuk, eğitim gibi alanlardaki resmi ve gayri resmi kaynaklara ulaşım için gerekli bilgi ve becerilerin aktarımı sağlanmaktadır. Ayrıca, bu kaynakları hedef kitledeki bireylerin kullanımına daha hazır hale getirmek üzere de çalışmalar yürütülmektedir.
- 4) "Aşağıdan Yukarıya" Yaklaşımı:** Sokak çalışmasında hedeflenen sosyal değişim, merkezden çevreye olarak gelişir. Yani sokak çalışmasında hedef kitledeki bireylere yönelik yürütülen çalışma ve uygulamalar, bu bireylerin kendi sokak gerçekliğine uyumlu olarak başlar, gelişir ve büyür. Bu, ulaşılması zor gruplar için en gerçekçi ve uygulanabilir desteklerin, optimum düzeyde gelişmesine olanak sağlar. Aynı zamanda değişim sürecinin odağına hedef kitledeki bireyleri alarak, sürecin bir güçlendirme pratiğine dönüşmesine yardımcı olur.
- 5) Sosyal ve Siyasi Farkındalık:** Sokak çalışmaları hedef kitledeki bireylerle mikro düzeyli çalışmalar olabilmekle birlikte daha geniş bağlamdaki sosyal ve siyasi çalışmaları da

içerir. Bu noktada sosyal ve siyasi şartların hedef kitledeki bireylerin lehine olacak şekilde gelişmesine, farkındalık ve baskı çalışmaları ile bu yönde yeni gelişmelerin hazırlanmasına aracılık etmek hedeflenmektedir. Bu anlamda sadece hedef kitle ile bireysel değişim değil; kurumsal ve toplumsal değişimlerle daha kalıcı bir katkı oluşturmak amaçlanmaktadır.

2. Sokak Çalışmasında İlkeler ve Prensipler

Sokak çalışması hizmet alıcısının bulunduğu yerden başlama ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke, ilk etapta anlaşıldığı üzere fiziksel/mekânsal şartlarla ilişkilidir ancak aynı zamanda sokak çalışmacılarının sokağın gerçekliğine uyumlanmasını ifade eden duygusal bir hazır olma halini ifade eder. Bu ortamda hedef grubunun çalışmalara katılımı hiyerarşik bir ilişki akışı ile değil, yatay bir süreç ile ilerlemektedir. Bireylerin kendi bağlamlarını anlamlarını ve ona uygun stratejiler geliştirmesine olanak sağlayan, “aşağıdan yukarıya” bir yaklaşımla uygulanmaktadır (Goodman ve ark., 2014). Bu süreçte yürütülen çalışmalar, sokak çalışmasının düşük eşikli hizmet niteliğine uygun olarak hizmet alıcısının kendi hızında ve şartlarında ilerlemektedir. Hedef grubundaki bireyi merkeze alan bu çalışma yaklaşımı, sokak çalışmasının temel prensibidir. Bu yönüyle geleneksel hizmet modellerinden ayrılarak, radikal bir toplum uygulaması olarak da görülebilmektedir. Geleneksel yardım hizmetlerindeki sonuç odaklı müdahale ve hizmet merkezli değerlendirme anlayışını, sokak çalışması uygulamada yeniden konumlandırmaktadır (Hill ve Laredo, 2019).

Profesyonel bir alan olarak sokak çalışmaları açık erişimli uygulamalardır. Bu noktada etkili bir sokak çalışması uygulamasında sokak çalışmacısı sokağa yakın olmak; sokakta görünür olmak durumundadır. Çalışma yapılacak bölgeyi ve grubu tanımak adına bir gözlem dönemi sokak çalışmalarında ilk aşama olabilir. Buna göre bölgesel kaynakları tanımak, mekan kullanımlarını keşfetmek, nüfus hareketliliğini ve gün içi akışı anlamak gibi öncül bilgileri derlemek, sokak çalışması için önemli bir başlangıçtır. Bunun yanında sokak çalışmacısı sokakta görünür ve ulaşılabilir olmalıdır. Bölgeyi ve hedef grubu tanıma süreci, bu görünürlüğün sağlanması adına önemlidir. Sokakta görünürlüğün sağlanması, aslında hedef grubundaki bireylere destek ilişkisinin arz edilmesi olarak görülebilmektedir. Ancak sokaktaki bireylerin aktif bir katılım sergilemesi için görünürlüğün sürekli olması ve erişime açık olunması gereklidir. “Bekle ve gör” politikası olarak yorumlanabilecek bu süreçte hedef kitlenin, tanınır ve güvenilir bir kaynak olarak sokak çalışmacısıyla aktif bir ilişki geliştirmesinin zemini hazırlanmaktadır (Dynamo International, 2008). Sokak çalışmalarındaki bu ilişki biçimi bir yandan sokak çalışmacılarının kişisel becerisini içerirken bir yandan informel bir mesleki uygulamaya karşılık gelmektedir. Bu açıdan kurum temelli hizmet modellerindeki çalışmacılardan farklı olarak sokak çalışmacıları daha esnek, otorite ve kurumsal temsiliyetten bağımsız bir ilişki biçimi ile çalışmaktadır (Ng ve McQuiston, 2004; Andersson, 2013).

Sokak çalışması, bölgeyi, insanları, kaynakları, güvenli ve güvensiz alanları tanımak, kendisini çalışma bağlamına hazırlamak ve hedef grubuna tanıtmak adına süreklilik sağlamalıdır. Bunun için sokak çalışmacısının sokak ortamında belirli bir lokasyonda, belirlenmiş gün ve

saatlerde iletişime hazır vaziyette bulunması gereklidir. Bu süreklilik, sokakta etkileşim kurmak isteyen bireylerin sokak çalışmacısına ulaşabilmesi adına gereklidir. Bu anlamıyla sokak çalışmasında sokakta, hedef grubunun arasında veya yakınlarında bir süre vakit geçirmek önemlidir. Buradaki uyum süreci yalnızca coğrafi bir uyumu değil bölgenin ve hedef kitlenin diline, değerlerine ve kültürel kodlarına uyumu da içermektedir. Aynı zamanda sokak pratiğini tanıyarak kişi merkezli yaklaşımı geliştirme imkanını genişlemektedir (Rhodes, 1992). Örneğin tüm iyi niyetine rağmen gece uyuma alışkanlığını yitirmiş bir evsizin sabah saatlerindeki bir randevuya gelemeyeceğinin anlaşılması, bu süreçte deneyimlenerek öğrenilebilir. Sokak çalışmasının “ulaşılması zor” gruplar için başarısız yasal süreçlerin ardından son uğrak noktası olması, bu noktada içerdiği hassasiyette belirlemektedir. Zira sokak çalışması, bireylerin kendilerini rahat hissettikleri veya çalışmacıların onlara ulaşabildiği ortamda çalışma yapma önermesine dayanmaktadır (Hill ve Laredo, 2019). Burada vurgulanması gereken bir nokta olarak sokak çalışmacısı bu uyum sürecinde kendi mizaç ve değer dünyasını kaybetmeden, yani uyum sürecinin içerisinde kaybolmadan ilerlemelidir. Empatik bir ilişki becerisi geliştirmek için uyum sürecine hakim olmak ancak dışarıdan bir göz olarak ilişkileri, sorunları ve kaynakları gözlemlenerek ve çözüm önerilerine alan hazırlamak gereklidir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmasında bu yaklaşımları korumak adına *Dünya Geneline Sokak Çalışmasının Metodolojisine İlişkin Uluslararası Kılavuz'u* (Dynamo International, 2008) sokak çalışmalarının beş aşamalı olarak kurgulanmasını önermektedir:

- 1. Adım:** İlk adımda hem tarihsel, sosyal ve kültürel olarak hem de pratik olarak bölge incelenir ve güncel durumu, fiziksel alanları ve insanları gözlemlenerek sahaya ilişkin veri toplanır.
- 2. Adım:** İkinci aşama spesifik olarak hedef kitlenin belirlenmesini ve sahada bulunmasını içerir. Bir bölge gezisi yapılarak, müdahale etmeden hedef gruba ilişkin gözlem yapılır. Bu süreç hem hedef grubun tanınmasını hem de hedef grup tarafından sokak çalışmacısının tanınmasını kapsamaktadır.
- 3. Adım:** Bu aşama sokak çalışmacısının saha ile özdeşleşmesini ifade etmektedir. Sokak çalışmacısı kim olduğunu, neden bölgede bulunduğu ve neler yapabileceğini hedef kitleye aktarmaktadır. Bu aşama ile sokak çalışmacısı, hedef grup ile doğrudan etkileşime geçerek aktif müdahalede rolünü inşa etmeye başlamaktadır.
- 4. Adım:** Bu adım sokak çalışmacısının hedef grupla ilişki geliştirmeye başlamasını içermektedir. Sokak çalışmacısı sokaktaki bireylerle aktif ve birebir temas kurarak onlara eşlik etmek ve rehberlik sunmak üzere ilişki geliştirir. Bu süreçte sokak çalışmacısı ilişkide güven eşliğine ulaşmayı beklemelidir. Aynı zamanda ilişkiyi sadece hedef kitledeki bireye özgü olarak ilerletmelidir. Ayrıca ilk destek talebinin mümkün olduğu kadar karşı taraftan gelmesine zemin hazırlamalıdır. İlk talebin karşı taraftan gelmesi, ilişkiyi daha güçlü bir temele oturtacaktır.

- 5. Adım:** Beşinci adım ise aktif müdahale ve desteği içermektedir. Bu aşamada sokak çalışmacısı aktif müdahale için öncesindeki gerekli şartları sağlamış ve harekete geçmiştir. Bu noktada birey kurumsal hizmetlere yönlendirilebilir veya sokak merkezli bir müdahale planı geliştirilerek uygulanabilir. Aynı zamanda yerel kaynakları hedef kitle lehine yeniden düzenleyip aktifleştirerek makro bir çalışma ile süreci sonlandırabilir.

Sokak çalışmalarında ifade edilen hedeflere ulaşmak, sokak çalışmacısının yetkinlik ve becerisine bağlı olarak gelişmektedir. Geleneksel kurum temelli destek sistemlerinden bağımsız olarak sokak çalışmaları, sokak çalışmacısının kişisel becerilerine daha bağımlı olarak şekillenmektedir (Dynamo International, 2008). Etkili bir sokak çalışması yürütmek için sokak çalışmacısının profesyonel yetkinliğini sağlamış olması beklenmektedir. Bu nitelikler, Vasyelenko ve arkadaşları (2019) tarafından şu dört başlık altında derlenmektedir:

- 1. Kişisel Beceri:** Sokak çalışmacısının, sokak ortamında etkili çalışmalar yürütmesi için bir takım kişisel becerilere sahip olması gereklidir. Zira sokak ortamı, güçlü bir iletişim ve empati becerisini, duygusal dayanıklılığı, sabırlı, anlayışlı ve azimli bir çalışma yaklaşımını gerekli kılmaktadır. Bu niteliklerin bir kısmı eğitsel çalışmalarla arttırılsa da temelde bireysel olarak sahip olunan mizaç ve eğilimle ilişkilidir. Dolayısıyla sokakta çalışmanın önemli koşullarından birisi, bu doğal eğilime sahip olmaktır. Bu doğal yetkinlikler, sokak çalışmacısının sokak ortamındaki psikolojik ve sosyal zorlukları yüklenmesini kolaylaştırmaktadır.
- 2. Operasyonel Beceri:** Operasyonel beceri, sokak çalışmacısının sokak ortamında ortaya çıkan değişikliklere ve krizlere kolay uyumlanarak etkin bir şekilde yanıt verebilmesini ifade etmektedir. Bu beceri, sokak çalışmacısının uygun bir eğitim alt yapısına ve geniş bir kültürel perspektife sahip olmasının yanında çözüm üretme becerisini de kapsamaktadır. Nitekim sokak çalışmacısı, sokak düzeyindeki çalışmalarda pedagoji, psikoloji, sosyoloji, hukuk, tıp gibi farklı disiplinler arasında bağlantı kurmak ve bu bilgileri sokağa aktarmak durumunda kalabilmektedir. Dolayısıyla operasyonel beceri, sokak çalışmacısının kriz durumlarında çok disiplinli bilgi birikiminden uygun şekilde faydalanarak çözüm üretme becerisini ifade etmektedir.
- 3. İşlevsel Beceri:** Bu beceri, temelde sokak çalışmacısının kişiler ve kültürler arası etkileşim becerisini ifade etmektedir. Sokak çalışmacısı, sokaktaki çeşitli kişi ve gruplarla, farklı düzeylerde çalışmak durumundadır. Bu çeşitlilik içinde sokak çalışmacısı hedef kitledeki kişi ve gruplarla güvene dayalı ve destekleyici bir ilişki kurmak durumundadır. Bu noktada güçlendirme, eğitime, kolaylaştırma, organize etme, yönlendirme gibi profesyonel rolleri sergilerken bireylerin ihtiyaçlarına odaklanabilmeli ve psikososyal durumlarını dikkate alabilmelidir. Bu sayede hedef kitlenin çeşitliliği içerisinde ilgili bireylerin refahını arttıracak bir uygulama yürütebilmektedir. Dolayısıyla işlevsel beceri, temelde sokak çalışmacısının sokaktaki

çeşitli gruplarla ilişki kurma ve ihtiyaçlarına yanıt verme yetkinliği olarak özetlenebilmektedir.

- 4. Stratejik Beceri:** Sokak çalışmacısı, sokak adına önemli ve gerekli faaliyetleri toplum nezdinde planlama ve yürütme becerisine sahip olmalıdır. Stratejik beceri ile sokak çalışmacısı, sokaktaki kişi ve grupların sosyal ve yasal haklarını korumak ve geliştirmek üzere çalışmalar yapabilmelidir. Bu noktada farkındalık geliştirme, eğitim ve destek grupları oluşturma, yerel kaynakları organize etme gibi faaliyetleri yürütmek, sokak çalışmacısı için önemli niteliklerdir. Stratejik beceri, sokak çalışmalarında pratik düzeyde geliştirilen iyilik halinin korunması ve geliştirilmesi ve temel hedeflerden biri olan güçlendirmenin korunması için önem arz etmektedir.

3. Sosyal Hizmet Teorisinden Sokak Çalışması Modeli

Sosyal hizmet mesleği, temel misyon olarak savunmasız, dışlanmış, marjinalize edilmiş ve yoksullukla mücadele eden insanların ihtiyaçlarına odaklanarak onların güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte genel toplum refahını arttırarak tüm bireylerin temel insan haklarına erişmesi yönünde çaba göstermektedir. Birey ve toplum refahına aynı anda odaklanmak, sosyal hizmet mesleğinin tanımlayıcı niteliklerinden birisidir. Bu yönüyle yalnızca bireylerin ihtiyaç ve sorunları ile değil bu sorunların doğmasına ve büyümesine zemin hazırlayan çevresel ve yapısal faktörler ile de çalışmaktadır (Reamer, 2018).

Sosyal hizmet, insanların bireysel ve toplumsal iyilik halini arttırmak amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlamaktadır. Bu süreçte insanların çevre ile etkileşimini içeren ilişkilere müdahale etmektedir (Thompson, 2013). Temel odağın kişi ve çevre etkileşiminin üzerinde olması, sosyal hizmetin bireysel ve çevresel faktörlere aynı anda odaklanmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle diğer disiplinlerden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır (Barber, 1995). Dolayısıyla sosyal hizmetteki temel çıktı, insanların bireysel kapasitelerini kısıtlayan sorunlarla ilgilenecek toplumsal yaşama daha aktif katılımını sağlamak ve sosyal işlevselliklerini arttırmaktır (Boehm, 1958; akt. Barber, 1995). Bu bağlamda, sokak çalışmaları sosyal hizmetin temel prensiplerini doğrudan sahaya yansıtan uygulamalar olarak büyük bir önem taşımaktadır. Sokakta yaşayan ve toplumsal dışlanmışlıkla karşı karşıya kalan bireylerle doğrudan etkileşim kurarak, onların çevreyle olan ilişkilerini güçlendirmek ve toplumsal yaşama dahil olmalarını sağlamak, sosyal hizmetin temel hedefleri arasındadır. Sokak çalışmaları, bireylerin toplumsal ve çevresel faktörlerle olan ilişkilerini iyileştirerek, onların sosyal işlevselliklerini arttırma ve toplumsal yaşama daha aktif katılmalarına imkan tanımaktadır. Bu sebeptendir ki sokak çalışması, sosyal hizmet alanı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal hizmetin bir meslek olarak geliştiği ilk yıllardaki uygulamalara bakıldığında sokak temelli çalışmalar öne çıkmaktadır. İlk sosyal hizmet örgütlenmeleri olan ve mesleğin kuruluşundaki köşe taşları olarak kabul edilen Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti (1869, İngiltere) ile eş zamanlı olarak yaygınlaşan yerleşim evi modeli (Toynbee Hall yerleşim evi, 1884, İngiltere/ Hull House, 1889, ABD) özünde sokak temelli toplum çalışması uygulamalarıdır (Zastrow, 2013). Bu açıdan sosyal hizmet, kurumlar inşa edildikten sonra

başlayan bir uygulama olmaktan ziyade sahada ve sokakta yürütülen çalışmalarla, müracaatçı grupları ile etkileşim kurarak gelişen bir alan olmuştur. Kurumsal hizmet modelleri ise saha ve sokak çalışmalarını takiben gelişmiştir (Svenson, 2003). Dolayısıyla sokak çalışmaları, sosyal hizmet sistemi içerisinde yeni gelişen bir alan değil, mesleğin doğasında ve özünde bulunan bir çalışma yaklaşımıdır (van der Linde, 2011). Ancak buna rağmen günümüzde sosyal hizmet literatürü ve müfredatı içerisinde sokak çalışmaları, yaygın bir yer edinememiştir (Payne, 2005a). Günümüzde sosyal hizmet uygulamalarının büyük kısmı kurum temelli olarak yürütülmekte ve sosyal çalışmacılar kurum dışında çok sınırlı düzeyde çalışma yapmaktadır (Mason, 2011). Aynı zamanda son yıllarda sosyal hizmet çalışmaları giderek klinikleşmekte ve ilişki odaklı değil sonuç odaklı bir çalışma hedefi ile sürdürülmektedir. Özellikle neoliberal politikaların refah alanında genişleyen etkisiyle refah sisteminin dışında kalan veya dışına itilen bireylere yönelik yasal hizmet ve erişim sorumluluğu azalmış; bu da yasal çerçeve içinde yürütülen sosyal hizmet çalışmalarının sokak alanından uzaklaşmasına neden olmuştur (Hill ve Laredo, 2019).

Kurum temelli sosyal hizmet uygulamaları, genellikle bireyleri “rehabilite etmek” üzere ve sonuç odaklı yürütülen çalışmalardır. Bu yaklaşım, sosyal hizmet mesleğinin müracaatçı ile ilişkide bir kontrol aracı olarak konumlanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşımda bireylerin hizmetlere erişimi için belirli kriterleri ve davranış kalıplarını sağlaması beklenirken önerilen hizmetlerde standart tedavi ve müdahale prosedürleri yer almaktadır. Destek ilişkisinin belirleyicisi ve odağı müracaatçı değil, desteği sunan sosyal hizmet sistemin kendisi ve ilgili yasal çerçevedir (Mikkonen ve ark., 2007). Buna karşın sokak çalışması, bireylerin kendi yaşam koşullarını ve şartlarını incelemekte, bireylerin karar verici konumunu desteklemekte ve kendi yaşamlarını yönlendirmeleri konusunda teşvik etmektedir. Bu süreçte ilişkinin odağı hedef kitledeki birey veya grup iken ilişkideki belirleyici de yine hedef grup olmaktadır. O nedenle düşük eşikli bir hizmet olma özelliği, sokak çalışmalarının ayırıcı bir niteliğidir (Szeintuch, 2015). Bireyin gücü ve potansiyeli üzerine odaklanan sokak çalışması, hedef kitlenin kendi yaşam deneyimlerini, tercihlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, kontrol edici değil eşlik edici bir tutumla yürütülür (Andersson, 2013). Bu yaklaşım, sokaktaki bireyi merkeze almayı, onun özgünlüğüne ve özgürlüğüne saygı duymayı gerektirir. Bu sayede bireyin toplumsal yaşama daha güçlü ve bağımsız olarak katılımı desteklenmekte ve refahın topluma yayılımı sağlanmaktadır (Mikkonen ve ark., 2007). Sokak çalışmasının bu niteliği, sosyal hizmet teorisindeki temel bazı ilke ve yaklaşımları içkin olarak kapsamaktadır. Bu teorik ortaklık, sokak çalışmasının sosyal hizmet alanı içerisindeki doğal konumunu ve pratik olarak sosyal çalışmacıların sokak alanında çalışmak yönünden uygunluğunu göstermektedir.

Sosyal hizmet bilim ve mesleğinin bazı değer ve ilkeleri sokak çalışmaları için oldukça önemli ve teşvik edicidir. İlk olarak sosyal hizmet disiplininde **bulunduğu yerden başlama ilkesi**, müdahale sürecinde birlikte çalışılan birey veya grubun bağlamını anlamayı ve ona uygun olarak müdahale sürecini yürütmeyi vurgulamaktadır (Vakharia ve Littler, 2017). Bulunduğu yerden başlama ilkesi, sosyal hizmet müdahalelerindeki iki temel tutuma vurgu yapmaktadır:

Müracaatçının değişime yönelik direnci ve değişim isteği. Sosyal çalışmacının temel görevi, müracaatçı bu ambivalans halinde iken saklı veya zayıf olan değişim isteğine odaklanarak onu desteklemektir (Goldstein, 1983). Perlman (1957) bu durumu “*müracaatçının kendisini en çok üzen konuda yardım isteme ihtiyacı ve hakkı*” olarak tanımlarken bulunduğu yerden başlama ilkesinin bu hakkı müracaatçıya sağladığını ifade eder. Bulunduğu yerden başlama ilkesi, sokak çalışmalarında düşük eşikli hizmet yaklaşımı sunmanın temelini oluşturmaktadır (Goldberg, 2001; Vakharia ve Little, 2017). Sokak çalışmasının, hedef kitlenin mekanında, ona uygun vakitte, onun kabul edeceği iletişim biçiminde ve onun belirlediği şartlarda ilişkiyi yürütmesi, bulunduğu yerden başlamak ilkesinin pratik bir karşılığı olarak değerlendirilebilir (Goldstein, 1983; Hill ve Laredo, 2019). Bu noktada müracaatçının değerlerini, önceliklerini ve ihtiyaçlarını merkeze alan bir tutum söz konusudur. Bu tutum aynı zamanda ilişkinin müracaatçıya uygun bağlamda geliştirilmesinin bir gereklilik olduğunu kabul eder. Bu noktada etik açıdan bireyin saygınlığını ve özgünlüğünü vurgularken (Goldstein, 1983) uygulama pratiğinde fiziksel şartların hedef kitleye uygunluğunu (Hill ve Laredo, 2019) ve ilişkide ve iletişimde müracaatçının önceliklerini (Sheafor ve Horejsi, 2014) öne çıkartmaktadır. Tüm unsurlar bir araya getirildiğinde sokak çalışmasının düşük eşikli bir uygulama niteliğini kazanmasının altında yatan temel çalışma prensibi olarak da ele alınabilmektedir.

Self determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesi ise, sosyal hizmet mesleğinin oldukça eski ve temel kabullerinden birisidir. Bu ilkeye göre meslek ilişkisinde uzman, müracaatçıyı ihtiyaç duyduğu hizmetler hakkında bilgilendirir, hizmetleri erişime hazır hale getirir ancak kararı müracaatçının kendisine bırakır. Müracaatçı hizmetlerin kullanımı konusunda ikna edilmez, sadece alternatifler ve riskler hakkında bilgilendirilir. Müracaatçıların özünde saygın bir birey olduğu inancı, self determinasyon ilkesinin temelini oluşturur (Şahin, 2009). Bu ilke, avukat, doktor, hemşire gibi meslek elemanlarından farklı olarak mesleki ilişkideki gücü yalnızca sosyal çalışmacılara yüklememekte; gücün müracaatçı ile paylaşılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, sosyal çalışmacı ve müracaatçı arasındaki ilişkinin hiyerarşik değil bir denklik üzerinden gelişmesi gerektiğini ifade eder (Zastrow, 2013). Bu nokta, self determinasyon ilkesinin sokak çalışmasında içselleştirilen bir ilke olduğunu açıklamaktadır. Sokak çalışmasında da hedef bireylerle ilişki, eşlik etmek üzere kuruludur. Çalışmalardaki temel odak ise bireylerin değişime hazır hale gelmesine yardımcı olmak ve değişim kararı aldıklarında gerekli kaynakları onlar için erişilebilir kılmaktır (Andersson, 2013). Bu noktada üzerinde durulan husus, çalışmalara katılım kararını bireylerin kendisinin vermesidir. Sokak çalışması, “bekle ve gör” politikası olarak ifade edilen yaklaşımla sokaktaki bireylere aslında hizmetleri arz eden, ancak katılımları konusunda bir baskı ve yönlendirmeye yapmayan; dahası etkili bir ilişki için ilk girişimin hedef kitleden gelmesi adına tüm şartları olgunlaştıran ve bekleyen bir çalışma yaklaşımı ile yürütülmektedir (Dynamo International, 2008).

Sosyal hizmet mesleği, ***güçlendirme temelli*** bir meslektir ve mesleğin temel ideali esasında güçlendirmedir (Holmes ve Saleebey, 1993; Payne, 2005). Güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların sorun yaşadıkları veya güçsüz kaldıkları yaşam alanlarının ötesinde bireysel

ve toplumsal yaşamda sahip oldukları kaynaklara odaklanan, zayıf yönlerden ziyade güçlü yönleri öne çıkartan ve mesleki ilişkide müracaatçıya aktif rol sunan bir yaklaşımdır (Pattoni, 2012). Pierson ve Thomas (2010) da yaptığı tanımda güçlü yönler odaklanmayı vurgularken güçlendirmeyi müracaatçıların bireysel ve sosyal dayanaklılığını arttıran bir süreç olarak yorumlamaktadır. Sosyal çalışmacılar, toplumun en incinebilir ve güçsüz bireyleri ile çalışmaktadırlar. Bu güçsüzlük, ayrımcılık, baskı, yoksulluk gibi yapısal etkenlerle gelişebileceği gibi birey ve aile kaynaklarında yaşanan sorun ve travmalardan da kaynaklanabilir. Bu bireylerin yaşamlarında hedeflenen temel değişim, bireysel ve sosyal yaşantılarında kontrolü yeniden ele almalarını sağlamak için gerekli güce erişmelerini sağlamaktır. Bu süreci, “*insanların kendisine yardım etmesine yardım etmek*” olarak ifade etmek mümkündür (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bu süreçte bireylerin güçlü oldukları alanlar mesleki ilişkiye rehberlik etmektedir ancak esasında bireyin tüm yaşam deneyimi ve çevresi potansiyel bir güç kaynağı olarak görülmektedir (Rapp ve ark., 2006). Sokak çalışmalarının temel amacı, hedef kitledeki birey ve grupların, kendi mevcut durumlarında ve gelecek yaşantılarında, kendi kendine yeten ve özgür birey olmalarına yardımcı olmaktır. Bu yaklaşım, temelde bireyin yaşam kontrolünü yeniden ele almasına imkan tanıyacak şekilde güçlendirilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla güçlendirme yaklaşımı, sokak çalışmalarının da odağıdır (Kloppenburger ve Hendriks, 2013). Sokak çalışmaları bireyi merkeze alan ve uzun süre devam ettirilebilen ilişkileri içerebilmektedir. Bu ilişkilerde sokak çalışanı, bireylerin zorluklarla veya başarısızlıklarla dolu geçmişine odaklanmak yerine onun güçlü yönlerini, yeteneklerini, becerilerini, çevresel kaynaklarını ve kendisine yardımcı olabilecek diğer güçlü taraflarını keşfetmeyi amaçlar. Bu sayede bireyin öz saygısını ve öz güvenini arttırarak değişime yönelik motivasyonunu yükseltmek ve toplumsal yaşama sağlıklı biçimde yeniden katılımını sağlamak, sokak çalışmalarının öncelikli olarak hedeflenmektedir (Dynamo International, 2008). Bireyin toplumla yeniden ilişkilendirilmesi, sokakta sağlanan ilerlemelerin korunarak güçlenmenin süreklilik sağlaması ve makro düzeyde toplumsal refahın gelişimine katkı sunması açısından önemlidir. Dolayısıyla sokak çalışmasındaki güçlendirmenin bireysel iyileşmeden toplumsal refahın gelişimine kadar önemli bir karşılığı bulunmaktadır. Bu durum, sokak çalışmalarının toplum temelli karakterinde güçlendirmenin önemini yansıtmaya yönünden de kıymetlidir (Needle ve ark., 2005; Hill ve Laredo, 2019).

Ekolojik yaklaşım, ***bireyi çevresi içinde ele alan*** ve çevreyle kurduğu ilişkiye odaklanan temel bir davranış bilimi yaklaşımıdır. Buna göre bireylerin sosyal çevre ile ilişkisi ve adaptasyonu, bireyin iyilik halini doğrudan etkilerken bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik, kişide bir stres kaynağı oluşturmaktadır. Bireyin bu stresle baş edebilmesi ve iyilik halinin sağlanması için birey ve çevre kaynakları arasında bir denge kurulması gerekmektedir. (Nelson ve ark., 2002). Sokak çalışmasında müdahale yaklaşımları bireye özgü olarak gelişmekle birlikte bireye ilişkin tüm potansiyel kaynakların kullanımı söz konusudur. Bireyin yaşadığı sorunlar, kişilerin kendilerinden kaynaklanan sorunlar olarak değil, bireysel ve çevresel faktörlerle kurulan başarısız ilişkilerin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda bireyin fiziksel ve psikolojik düzeydeki iyileşmesi önemli bir odak olmakla birlikte çevreyle ilişkisinin yeniden düzenlenmesi ve öz kaynakları ile yaşamına devamının

sağlanması, daha geniş bir hedefdir (Dynamo International, 2008). Bu süreçte bireyin sahip olduğu tüm potansiyel çevre kaynakları ve bu kaynaklarla olan ilişkileri, sokak çalışmasında bireyin güçlendirilmesi sürecinde kullanılmaya hazırdır (Kloppenburger ve Hendriks, 2013). Sokak çalışmalarındaki makro düzeydeki çalışmalar, bireylerin yaşadıkları yapısal ve sistemsel sorunların çözümü adına önemli bir odaktır. Dolayısıyla ekolojik perspektif, diğer sistemlerle kurulan ilişkinin önemine dikkat çeken bir yaklaşım olarak sokak çalışmasının makro anlamdaki hedeflerine erişiminde kullanılan ve aslında sokak çalışmalarının doğasında bulunan teorik bir enstrümandır.

Toplumla sosyal çalışma uygulamaları, sosyal çevre içerisindeki bireylerin sosyal problemlerine yönelik politikaların, toplum ve mahallelerin değişimi için kolektif bir biçimde yapılan düzenleme ve planlamalardır. Makro uygulama olarak da bilinen toplumla sosyal çalışma, sosyal hizmette bireyselleştirilen uygulamalara karşın daha geniş bir bakış sunarak topluluklar, kuruluşlar ve sosyal politika kurumları ile birlikte çalışmayı kapsar. Dolayısıyla uygulama, politika yürütme, kurum ve program yönetimi, topluluk örgütlenmesiyle ilgili bilgi ve becerileri içerir (Austin ve ark., 2005). Sokak çalışmalarının karakteristiği, toplumla çalışma modeliyle önemli oranda benzeşmektedir. İfade edildiği üzere sosyal hizmet mesleğinin doğuşu, sokak temelli yürütülen toplum çalışması modeliyle oluşmuştur (Davies, 1984; Zastrow, 2013). Dolayısıyla toplum çalışmalarında sokak, önemli bir çalışma sahasıdır. Toplum çalışmalarında yerel örgütlenmelerin önemli bir alan olması, sokağı bu çalışmalarda önemli bir kaynak yapmaktadır (Brody ve Nair, 2020). Yine toplumla sosyal çalışmaların önemli bir niteliği sosyal eylem modeline dayanmasıdır. Sosyal eylem modeli, toplumun dezavantajlı ve marjinal olarak etiketlenen kesimi ile güç yapılarını temsil eden gruplar arasında kaynakların yeniden dağıtımını üzerine iyileştirmeler yapmayı ve sosyal adaleti geliştirmeyi ifade etmektedir (Wronka, 2016). Bu amaçlara ilişkin olarak uygulamada grup ve toplum çalışmalarını organize etmek ve bireyleri bu çalışmalara dahil etmek adına *harekete geçirme*, dezavantajlı grupların topluma daha etkin katılımını desteklemek amacıyla *kapasite geliştirme*, toplumdaki birey ve grupların ortaklığını bir kaynak olarak görerek *sosyal sermaye geliştirme* ve damgalanmış ve dışlanmış gruplara yeni fırsat ve kaynaklar aracılığıyla toplum çalışmalarına katkı sunmalarına olanak sağlayarak *sosyal içirme* alanlarında faaliyetler yürütülmektedir (Payne, 2005a). Sokak çalışmaları da yaklaşım ve amaç olarak sokakta dezavantajlı olarak bulunan bireylerin güçlendirilmesini ve temelde sosyal içermesini hedeflemektedir. Bu bağlamda gerek birey gerekse grup ve toplum düzeyinde çeşitli unsurları kaynak olarak görmekte ve kullanmaktadır. Özellikle yerel kaynakların harekete geçirilmesi üzerindeki vurgu, sokak çalışmalarının toplum çalışması modeliyle önemli bir ortaklığıdır (Dynamo International, 2008). Bunların yanında toplumla çalışma yürüten sosyal çalışmacılarda öne çıkarılan iletişim becerisi, bireye saygı, planlama ve problem çözme becerisi, savunuculuk, liderlik, örgütleyici ve araştırmacı olma gibi kişisel ve mesleki nitelikler, sokak çalışmacısında da aranan temel niteliklerdir (Gamble ve Weil, 2010; Zastrow, 2013). Dolayısıyla pratik olarak her iki alan uygulamasında bir yakınlık söz konusudur. Dolayısıyla teorik düzlemde sokak çalışmalarını, toplumla sosyal çalışma modelinin bir ayağı olarak görmek mümkündür. Nitekim sokak çalışmalarında bireylerin sosyal yardım hizmetlerine

erişmesi önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Bunun yerine bireylerin kalıcı bir iyilik haline erişmeleri adına dahil oldukları sistemlere müdahale etmek, sokak çalışmalarının önemli bir niteliğidir (Riley ve ark., 2003).

4. SONUÇ

Sokak çalışması, sosyal hizmet mesleğinin temel ilkelerini sahaya yansıtan önemli bir uygulama alanıdır. Sokakta yaşayan veya sokakta hayatını sürdüren bireylerle doğrudan etkileşim kurarak, onların sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlayan bu çalışma modeli, kurum tabanlı sosyal hizmet uygulamaları açısından tamamlayıcı niteliktedir. Sosyal hizmetin bir meslek olarak doğuşundan itibaren sokak temelli uygulamalar, sosyal değişim ve toplumsal uyumun sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu yönüyle sokak çalışmalarını sosyal hizmet teorisinden uzak düşünmek mümkün değildir. Sokak çalışmasının temelini oluşturan yaklaşım, yerinde, yargılayıcı olmayan, esnek ve diyalogik bir metodolojiye dayanır. Bu metodoloji, hizmet sunucularının sokaktaki bireylerle eşit bir ilişki kurmasını ve onların ihtiyaçlarına yerinde yanıt vermesini mümkün kılar. Sokak çalışması, bireylerin yaşam alanlarında, onların koşullarına ve gerçekliklerine uygun çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin toplumsal yaşama daha etkin katılımını destekleyerek, onların sosyal işlevselliklerini arttırmayı hedefler. Sokak çalışmasının en belirgin özelliklerinden biri, sosyoekonomik dezavantajlar ve sosyal dışlanma nedeniyle toplumun kenarına itilmiş kişi ve gruplarla doğrudan etkileşime geçmesidir. Bu gruplar arasında evsizler, madde bağımlıları, fuhuş sektöründe çalışanlar ve ev terki yaşayan gençler gibi çeşitli kesimler bulunmaktadır. Sokak çalışmaları, bu bireylerin günlük yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik destek hizmetleri sunarken, aynı zamanda onların toplumla yeniden bütünleşmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Günümüzde sosyal hizmetin giderek klinikleşen ve sonuç odaklı hale gelen yapısına karşın sokak çalışması, ilişki odaklı ve birey merkezli bir yaklaşımla tamamlayıcı nitelikte alternatif bir sosyal hizmeti yaklaşımları sunmaktadır. Günümüzde daralan refah sistemi içerisinde sosyal hizmetlerin yasal ve kurumsal sınırlar içinde sıkışması, sokak çalışmasının sunduğu alternatifini daha değerli kılmaktadır. Bu noktada teorik anlamda çalışma ilke ve prensipleri yönünden her iki alanın önemli oranda ortaklığının bulunduğunu belirtmek mümkündür. Bu teorik ortaklık, uygulama becerisi yönünden sosyal çalışmacıları, sokak çalışmalarında önemli bir profesyonel yapmaktadır. Daha geniş anlamda ise sokak çalışması pratik olarak halihazırdaki sağlık ve sosyal hizmet modelleriyle temaslı bir çalışmayı içermektedir. Bu açıdan sokak çalışması modelinin sosyal hizmet sistemine entegrasyonu, sosyal hizmet sisteminin kapsayıcılığını ve ulaşılabilirliğini genişletmesi adına önem arz edecektir. Dolayısıyla sosyal hizmetin temel değerlerine uygun olarak, dezavantajlı bireylerin güçlendirilmesi ve toplumsal değişim süreçlerine katılımlarının sağlanmasında sokak çalışması modelinin önemli bir rolü ve potansiyeli bulunmaktadır. Gelecekte ülkemizdeki sosyal hizmet literatürü ve müfredatında sokak çalışmalarının daha geniş bir alan kaplaması, bu yöndeki gelişimin sağlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Andersson, B., 2013, Finding ways to the hard to reach—considerations on the content and concept of outreach work. *European Journal of Social Work*, 16(2), 171-186.
- Barber, J. G., 1995, *Social work with addictions*. London: Macmillan.
- Brody, R., & Nair, M. D., 2020, Makro Sosyal Hizmet. (C. Bolgün, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Corr C, 2002, Engaging the hard-to-reach: An evaluation of an outreach service, Ref Type: Report
- Deren, S., Kang, S.-Y., Mino, M. and Guarino, H., 2012, Conducting peer outreach to migrants: Outcomes from drug treatment patients', *Journal of Immigration Minority Health*, 14, 251-8.
- Dynamo international, 2008, *International Guide on the Methodology of Street Work throughout the World*, Bruxelles.
- Erdönmez, M. E., & Aki, A., 2005, Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, 1(1), 67.
- Gamble, N.D., Weil, M., 2010, *Community Practice Skills: Local to Global Perspectives*. Columbia Press. New York.
- Gehl, J., 1987, *Life between Buildings*, New York: Van Nostrand-Reinhold.
- Gibson, K. E., 2011, *Street Kids: Homeless Youth, Outreach, and Policing New York's Streets*, New York, New York University Press.
- Goldstein, H., 1983, Starting where the client is. *Social Casework*, 64(5), 267-275.
- Goodman, R. A., Bunnell, R., & Posner, S. F., 2014, What is "community health"? Examining the meaning of an evolving field in public health. *Preventive medicine*, 67, S58-S61.
- Hill, D. J., & Laredo, E., 2019, First and last and always: Streetwork as a methodology for radical community social work practice. *Critical and Radical Social Work*, 7(1), 25-39.
- Holmes, G. E., & Saaleebey, D., 1993, Empowerment, the medical model, and the politics of clienthood. *Journal of Progressive Human Services*, 4(1), 61-78.
- Jones, A., ve Scannell, T., 1997, Outreach intervention for the homeless mentally ill. *British Journal of Nursing*, 6(21), 1236-1243.
- Kalynchenko, S. Y., 2013, Otechestvennyy i zarubezhnyy opyt reabilitatsyy beznadzornykh i besprizornykh nesovershennoletnikh [Domestic and foreign experience of rehabilitation of abandoned and homeless adolescents].
- Kloppenborg, R., & Hendriks, P. (2013). Outreach approaches in the private domain: An international study. *European Journal of Social Work*, 16(5), 605-619.
- Kobzar, B. S, Postovoytov, E. P (1999). Zniattia adaptatsiinykh trudnoshchiv u ditey v sotsialnoreabilitatsiinomu centri [Removing adaptation difficulties in children in social and rehabilitation center].
- Korf, D. J., Riper, M. M., Freeman, M., Lewis, R., Grant, I., Jacob, E., ... & Nilson, M. (1999). *Outreach work among drug users in Europe: concepts, practice and terminology*. Lisbon, EMCDDA.

- Lofland, L., 1998, *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine De Gruyter.
- Madanipour, A., 1999, Why are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 26, 879- 891.
- Mehta, V., 2013, *The Street. A Quintessential Social Public Space*. Florence Production Ltd, Stoodleigh, Devon, UK.
- Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M., & Aalto, E., 2007, Outreach work among marginalised populations in Europe: guidelines on providing integrated outreach services. Amsterdam: Foundation Regenboog, AMOC.
- Morse, G., Calsyn, R.J., Miller, J., Rosenberg, P., West, L. & Gilliland, J., 1996, Outreach tohomeless mentally ill people: conceptual and clinical considerations',*Community Mental Health Journal*, vol. 32, no. 3, pp. 261274.
- Needle, R. H., Burrows, D., Friedman, S. R., Dorabjee, J., Touze, G., Badrieva, L., C.Grungd, J. P., Kumar, M. S., Nigro, L., Mannig, G. ve Latkin, C., 2005, Effectiveness of community based outreach in preventing HIV/AIDS among injecting drug users. *International Journal of Drug Policy*, 16, 45-57.
- Nelson, R. J., Demas, G. E., Klein, S. L., & Kriegsfeld, L. J., 2002, *Seasonal patterns of stress, immune function, and disease*. Cambridge University Press.
- Ng, A.T. & McQuiston, H.L., 2004, Outreach to the homeless: craft, science, and futureimplications, *Journal of Psychiatric Practice*, 10(2), pp. 95-105.
- Pattoni, L. 2012, *Strengths-based approaches for working with individuals*. Glasgow: Iriss.
- Payne, M., 2005, *Modern Social Work Theory*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Payne, M., 2005a, *The Origin of Social Work: Continuty and Change*, London; Macmillan Higher Education.
- Perlman, H. H., 1957, *Social casework: A problem-solving process (Vol. 10)*. University of Chicago press.
- Pierson, J., & Thomas, M., 2010, *Dictionary of Social Work and Social Care*. Open University/McGraw Hill.
- Prior, M. K., Bahret, B. A., Allen, R. I., & Pasupuleti, S., 2012, The efficacy of a senior outreach program in the reduction of hospital readmissions and emergency department visits among chronically ill seniors. *Social Work in Health Care*, 51(4), 345-360.
- Rapp, C.A., Saleebey, D. ve Sullivan, W. P., 2006, *The Future of Strength-Based Social Work*. İçinde *Advances In Social Work: Special Issue On The Futures of Social Work*. Ed. Daley, J. G. Trafford Publishing.
- Reamer, F., 2018, *Social work values and ethics*. Columbia University Press.
- Rhodes, T., Holland, J., & Hartnoll, R., 1992, Innovation and constraint: The management of an HIV outreach intervention. *International Journal on Drug Policy*, 3, 141-141.
- Riley, A. J., Harding, G., Underwood, M. R., & Carter, Y. H., 2003, Homelessness: a problem for primary care?. *British Journal of General Practice*, 53(491), 473-479.

- Rots-de Vries, C., van de Goor, I., Stronks, K., & Garretsen, H., 2011, Evaluation of an assertive outreach intervention for problem families: Intervention methods and early outcomes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25(2), 211-219.
- Shaivitz, M. D., 2015, Prisoner reentry: Making ex-prisoners into citizens: Creating an inmate reentry program in a local jail setting, implications for outreach, external service, and recidivism; the impact of employing a recidivism associate on successful community reintegration (Doctoral dissertation, Wilmington University (Delaware)).
- Sheafor, B.W., Horejsi, C.J., 2014, Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler. Ankara: Nika Yayınevi.
- Storo, J., 2013, Practical social pedagogy: Theories, values and tools for working with children and young people. Policy Press.
- Svenson, N.P., 2003, Outreach Work with Young People, Young Drug Users and Young People at Risk, Pampidou Group, Council of Europe, Strasbourg.
- Szeintuch, S., 2015, Street work and outreach: A social work method?. *The British Journal of Social Work*, 45(6), 1923-1934.
- Şahin, F., 2009, Sosyal hizmette kendi kaderini tayin hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(19), 87-98.
- Thompson, N., 2014, Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak. Dipnot Yayınları.
- Tiffany, G., 2007, Lessons from the street: informal education-based social ties building and the danger of pre-prescription. *Pensée plurielle*, (2), 129-138.
- Tonkiss, F., 2005, Space, the city and social theory: Social relations and urban forms. Polity.
- Vakharia, S. P., & Little, J., 2017, Starting where the client is: Harm reduction guidelines for clinical social work practice. *Clinical Social Work Journal*, 45, 65-76.
- Van der Linde, M., 2011, Doe wel maar zie om: een pleidooi voor historisch besef in het sociaal werk.
- Vasylenko, O., Grach, Y., Gudz, T., Romanovska, L., & Kravchyna, T., 2019, Analysis of the formation of personal and professional qualities of future social workers for street social work.
- West, L., Mercer, S. O., & Altheimer, E., 1993, Operation Desert Storm: The response of a social work outreach team. *Social Work in Health Care*, 19(2), 81-98.
- Wronka, J., 2016, Human rights and social justice: Social action and service for the helping and health professions. Sage Publications.
- Zastrow, C., 2013, Sosyal Hizmette Giriş. Editör. Çiftçi. D.B. Ankara: Nika Yayınevi.